

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук Федитника Василя Миколайовича, партнера Адвокатського об'єднання «Legal Strategy» на дисертаційне дослідження Гелемея Сергія Олеговича «Запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Актуальність обраної теми

Запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України є одним із ключових напрямів реалізації кримінально-виконавчої політики держави, безпосередньо пов'язаним із забезпеченням прав і свобод людини, підтриманням правопорядку в місцях несвободи, гарантуванням безпеки засуджених, осіб, узятих під варту, а також персоналу установ.

Особливої ваги дослідження набуває в умовах реформування пенітенціарної системи України, імплементації міжнародних стандартів поводження з ув'язненими (зокрема стандартів СРТ та Європейських пенітенціарних правил), впливу воєнного стану на функціонування ДКВС, а також необхідності підвищення ефективності превентивної діяльності в умовах зростання латентної злочинності та трансформації її форм.

Дисертант обґрунтовано підкреслює, що сучасна система запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України характеризується наявністю

низки системних проблем, серед яких: недостатня узгодженість діяльності суб'єктів превенції, обмеженість ресурсного та кадрового забезпечення, корупціогенні ризики, фрагментарність організаційно-правових механізмів, а також недостатній рівень впровадження сучасних технічних і цифрових засобів контролю. Зазначені обставини зумовлюють необхідність наукового осмислення та вдосконалення існуючої моделі запобігання кримінальним правопорушенням, що в свою чергу визначає проведення дослідження як своєчасне, суспільно значуще, практично орієнтоване та належним чином науково обґрунтованою працею.

Дисертацію виконано відповідно до вимог Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015); Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023р); Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1153-р, а також відповідних планів дій Кабінету Міністрів України щодо їх реалізації.

Таким чином, робота повністю відповідає науковим пріоритетам держави, спрямована на забезпечення прав людини.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Аналіз дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що воно виконане на належному науковому рівні, характеризується ґрунтовністю, системністю та використанням сучасного методологічного інструментарію.

Дисертантом комплексно досліджено теоретико-методологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України, розкрито генезу наукових підходів до розуміння пенітенціарної злочинності та її превенції, визначено місце превентивної функції в системі кримінально-виконавчої діяльності, здійснено аналіз правової природи та детермінант відповідних правопорушень.

У роботі надано комплексну характеристику чинного законодавства України у сфері виконання покарань, оперативно-розшукової діяльності та запобігання злочинності, виявлено ключові проблеми організаційно-правового забезпечення превентивної діяльності, зокрема у частині розмежування повноважень суб'єктів, а також обґрунтовано напрями її вдосконалення.

Сформульовані в дисертації наукові положення є логічно послідовними, випливають із змісту дослідження та підтверджуються аналізом нормативно-правових актів, матеріалів правозастосовної практики, статистичних даних, а також результатами емпіричних досліджень, зокрема опитування респондентів.

Методологічна основа роботи має комплексний характер і охоплює філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що забезпечило цілісність, обґрунтованість і наукову вивіреність отриманих результатів.

Варто зазначити, що дисертація Гелемея С.О. належить до числа комплексних монографічних досліджень, у яких на основі сучасного методологічного інструментарію, із урахуванням здобутків вітчизняної та зарубіжної кримінологічної і кримінально-виконавчої науки, всебічно розкрито особливості запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України.

Робота містить низку положень, що характеризуються науковою новизною та теоретичною значущістю. Зокрема, вперше обґрунтовано цілісну концепцію

багаторівневої системи запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України, яка поєднує загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи; запропоновано інтегровану модель організаційно-правового механізму превенції, що базується на ризик-орієнтованому підході та використанні сучасних цифрових технологій контролю; розроблено підхід до диференціації суб'єктів запобігання залежно від рівня їх компетенції та функціонального призначення; удосконалено наукові уявлення про детермінацію пенітенціарної злочинності та роль криміногенного середовища в місцях несвободи.

Зазначені положення мають вагомий теоретичний та практичний цінність, оскільки можуть бути використані для подальшого розвитку кримінологічної науки, удосконалення кримінально-виконавчого законодавства та підвищення ефективності діяльності органів і установ виконання покарань.

Аналіз змісту розділів дисертації

У Розділі 1 «Теоретико-правові засади запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» автор розкрив стан наукової розробленості досліджуваної проблематики; визначив систему суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням; проаналізував зарубіжний досвід превентивної діяльності у пенітенціарній сфері. Особливо цінними стали узагальнення наукових підходів до розуміння пенітенціарної злочинності та обґрунтування багаторівневої системи суб'єктів запобігання, що охоплює як внутрішньо-інституційні, так і зовнішні елементи (підрозділ 1.2, с. 43-60), а також аналіз зарубіжних моделей превенції, орієнтованих на поєднання безпекових і ресоціалізаційних підходів.

У Розділі 2 «Кримінологічна характеристика запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» дисертант здійснив комплексний аналіз сучасного стану, структури та тенденцій пенітенціарної злочинності; визначив кримінологічні особливості

осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення; окреслив систему детермінант цього явища. Особливої уваги заслуговує обґрунтування багатфакторності та латентності пенітенціарної злочинності в умовах воєнного стану (підрозділ 2.1, с. 86-100), а також виокремлення двох самостійних груп правопорушників – засуджених і персоналу – із характеристикою їх соціально-демографічних та психологічних ознак (підрозділ 2.2, с. 105-115). Важливим є також аналіз детермінант злочинності, серед яких виділено як внутрішні, так і зовнішні криміногенні чинники, включаючи корупціогенність середовища та вплив кримінальної субкультури.

У Розділі 3 «Заходи запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» автор визначив систему загально-соціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання, а також обґрунтував напрями вдосконалення організаційно-правового механізму превентивної діяльності. Дисертант слушно підкреслює, що загально-соціальні заходи мають стратегічний характер і спрямовані на формування антикорупційного та соціально стабільного середовища функціонування ДКВС (підрозділ 3.1, с. 138-150). У межах підрозділу 3.2 (с. 155-170) автор детально розкриває зміст спеціально-кримінологічних заходів, акцентуючи на ролі оперативних підрозділів, режимних служб та міжвідомчої взаємодії. Особливої уваги заслуговує підрозділ 3.3 (с. 180-195), у якому запропоновано інтегровану модель удосконалення превентивної діяльності, що включає цифровізацію, розвиток систем відеоспостереження, впровадження міжнародних стандартів та посилення інституційної спроможності пенітенціарної системи.

У загальних висновках дисертаційної роботи узагальнено результати проведеного дослідження, чітко сформульовано ключові положення та обґрунтовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінально-правового регулювання у розглядуваній сфері. Мета та завдання, визначені автором у вступній частині, повністю корелюють зі змістом дисертації та логічно відображені у сформульованих висновках.

Таким чином, зміст розділів у повному обсязі розкриває мету, завдання та висновки, що сформульовано у дисертаційному дослідженні Гелемея С.О. У дисертаційній роботі є посилання на відповідні джерела інформації.

Позитивної оцінки заслуговує і стиль викладення матеріалу: дисертація вирізняється логічністю структури, послідовністю подачі матеріалу та чіткістю аргументації. Навіть складні теоретичні конструкції подані доступною, зрозумілою мовою, що свідчить про високий рівень наукової культури автора та його здатність системно й глибоко опрацьовувати поставлену наукову проблему.

Повнота викладення результатів у публікаціях

Основні положення дисертації відображено у 4 статтях у фахових виданнях та 5 матеріалах конференцій. Публікації відповідають темі дисертації, а їх кількість і якість відповідають вимогам МОН України. Все це дозволило широко ознайомити наукову громадськість з результатами проведеного дослідження. Поршень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертаційної роботи

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути дисертанта на такі дискусійні положення:

1. У дисертаційній роботі на с. 17–20 вступу дисертації автор обґрунтовує актуальність теми дослідження, зокрема через аналіз статистичних даних щодо рецидивної злочинності за 2015–2024 роки. Водночас, на наш погляд, доцільним було б більш чітко виокремити саме показники, які безпосередньо характеризують кримінальні правопорушення в установах виконання покарань та СІЗО, оскільки наведені дані здебільшого відображають загальнодержавні тенденції. Така конкретизація підсилила б емпіричну основу обґрунтування теми.

2. У вступі дисертації (с.21) автор зазначає, що емпіричну базу дослідження, крім даних державної статистики (відомості Офісу Генерального прокурора, архівні

матеріали ДКВС України за 2015–2025 роки про кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень, вчинених персоналом колоній), становлять результати анонімного опитування 213 засуджених до позбавлення волі та 189 осіб з числа персоналу колоній, а також результати вивчення 156 кримінальних проваджень, відкритих за період 2015–2025 років у сфері виконання покарань України. При цьому, автором не розкривається категорія опитуваних осіб, зазначається тільки загальною назвою – «персонал колонії». Під час публічного захисту доцільно було б додатково аргументувати, кого саме автор мав на увазі під особами, що належать до персоналу колонії та як отримана інформація від зазначених осіб використана при здійсненні дисертаційного дослідження.

3. У підрозділі 1.1 (с. 27–35) дисертант здійснює детальний огляд наукових джерел та стану розробленості проблеми. Разом із тим, попри значний обсяг проаналізованих праць, окремі сучасні дослідження останніх років (зокрема в контексті реформування ДКВС та умов воєнного стану) могли б бути представлені більш системно та з чітким виокремленням їх внеску у формування авторської концепції. Це дозволило б посилити наукову новизну першого розділу.

4. У підрозділі 2.1 (с. 86–95), де аналізується сучасний стан і тенденції кримінальних правопорушень у пенітенціарній системі, автор обґрунтовано звертає увагу на вплив воєнного стану на трансформацію криміногенних процесів. Водночас окремі висновки щодо зміни структури злочинності (зокрема зростання злочинів проти основ національної безпеки) потребують більш деталізованого статистичного підтвердження або конкретних прикладів із практики, що підвищило б доказовість зроблених узагальнень.

5. Окремого пояснення потребує твердження автора про те, що запропонованих ним напрямів вдосконалення організаційно-правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням, які дисертант формулює через низку перспективних пропозицій, зокрема щодо цифровізації, впровадження подвійної системи інспекцій та імплементації міжнародних стандартів. Водночас окремі з цих рекомендацій мають концептуальний характер і потребують більш детального

розкриття механізмів їх практичної реалізації в умовах чинної системи ДКВС України (з урахуванням ресурсних, кадрових та нормативних обмежень).

Проте, зазначені зауваження переважно мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертація Гелемея Сергія Олеговича виконана на високому рівні та є вагомим внеском в теорію юридичної науки. Перш за все цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що вона являє собою комплексне дослідження кримінально-правових та кримінологічних засад та проблем реалізації такого запобігання.

Здобутки дисертаційного дослідження Гелемея С.О. мають вагому як теоретичну, так і практичну цінність та можуть бути використані в якості методологічної бази для поглиблення наукових вчень щодо проблем запобігання кримінальним правопорушень в місцях несвободи.

Оцінка змісту дисертаційного дослідження, рівня його завершеності та оформлення свідчить про те, що робота є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням. Основні положення та висновки сформульовані автором особисто, належним чином обґрунтовані, характеризуються науковою новизною та відповідають сучасному рівню розвитку юридичної науки.

У процесі виконання дослідження здобувачем досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання. Аналіз матеріалів дисертації дає підстави констатувати її дослідницький характер, наявність творчого підходу автора до осмислення проблематики та вироблення науково обґрунтованих рішень.

Отримані результати відзначаються змістовністю теоретичного наповнення, логічною послідовністю викладення, достатнім рівнем аргументованості, достовірності та наукової виваженості, що в сукупності забезпечує досягнення поставленої мети дослідження.

У наукових публікаціях здобувача повною мірою відображено основні положення дисертаційної роботи, що підтверджує їх апробацію та відповідність

тематиці дослідження. Задекларовані автором наукові положення містять елементи наукової новизни, а структура й обсяг дисертації відповідають встановленим вимогам. Висновки, рекомендації та запропоновані підходи є обґрунтованими, аргументованими та пройшли належну апробацію під час участі автора у науково-практичних заходах.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація «Запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України» є завершеною працею, що відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із наступними змінами), основним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій та авторефератів, а її автор - Гелемей Сергій Олегович, за результатами прилюдного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

партнер Адвокатського об'єднання
«Legal Strategy»,
кандидат юридичних наук

Василь ФЕДИТНИК